

УДК 373.5.016:81'243 (477.8)

ІСТОРИЧНИЙ ТА ЛОГІЧНИЙ ПРИНЦИПИ ЯК МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1867–1939 рр)

Лабінська Богдана Ігорівна
м.Чернівці

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена необхідністю переосмислення дослідження історії методики навчання іноземних мов у взаємозв'язку з методологічними знаннями на філософському рівні. Завдання обґрунтування цілісного ретроспективного знання й визначення його місця в сучасній методиці навчання ІМ зумовлене соціально-практичною потребою критичного аналізу історико-педагогічних умов трансформації школи як певного досвіду для творчого його осмислення в ході сучасної модернізації освіти в нинішній соціально-економічній, суспільно-політичній і культурологічній ситуації.

Ключові слова: методика навчання іноземних мов, методологія, принципи.

Проблема тенденцій розвитку методики навчання іноземних мов (ІМ) у Західній Україні (друга половина XIX – перша половина XX століття) досліджується нами у взаємозв'язку з методологічними знаннями. В. В. Краєвський, зокрема, зазначає, що без методологічних знань неможливо грамотно провести наукове дослідження і таку грамотність дає оволодіння методологічною культурою, до змісту якої входить: методологічна рефлексія (уміння аналізувати власну наукову діяльність), здатність донаукового обґрунтування, критичне осмислення і творче застосування певних концепцій, форм і методів пізнання, управління, конструювання [4, с.18]. І.Зязюн підкреслює, що сукупність ідей, теорій і підходів,

які обираються в якості методологічних засад наукового пошуку, складає “призму”, крізь яку і завдяки якій з'ясовується сутність об'єкта дослідження, моделюються уявлення про нього, здійснюється пошук засобів і умов удосконалення, ефективного розвитку [2, с.7]. Власне завдяки цьому уможливується утримання системи результатів наукового пошуку в рівновазі, тому методологічну базу дослідження складають уявлення про науку як систему, що розвивається та є особливим типом системної організації.

Система, що розвивається історично, охоплює саморегуляції, в системі яких формується ієрархія елементів. Розвиток супроводжується появою нових рівнів організації, які діють на ті, що склалися раніше, трансформують їх, видозмінюючи організацію. При цьому система набуває нової цілісності, незважаючи на збільшення різновидів підсистем [7, с.8]. У наслідок своєї незворотності й розвитку система наукового знання набуває закономірного характеру або ж закономірно впливає із внутрішніх і зовнішніх умов навколишнього середовища.

Методологічне обґрунтування визначає загальний підхід до дослідження й розкриває водночас більш конкретні положення, які виступають методологічними орієнтирами. Перший складається з виділення існуючих моделей знань, що розвивають лінійну або кумулятивну структуру знання. Розвиток пізнання йде в напрямі від накопичення фактів, їх індуктивного узагальнення до теорії. Ці складові системи взаємопов'язані один з одним. Вони

окреслюють контури, в межах яких розглядається конкретна проблема.

Методологічний апарат проблеми дослідження зумовлений міждисциплінарним характером роботи. Як справедливо зазначає Б.Г.Могильницький, не існує єдиної моделі міждисциплінарного синтезу, як не може бути єдиного набору дисциплін, що беруть у ньому участь. Усе залежить від предмета дослідження, його масштабності [6]. Міждисциплінарний характер історії методики навчання ІМ пропонується розглядати як соціально-історичну парадигму історико-методичних досліджень, яка детермінує пріоритет методологічних зв'язків історії методики навчання ІМ, педагогіки, психології, лінгвістики, психолінгвістики, лінгвопсихології, історії України, філософії. Це й спричинило добір міждисциплінарних підходів.

Історію методів навчання іноземних мов свого часу досліджували: В.Є.Раушенбах, який проаналізував методи з І до ХХ століття, Г.Є.Ведель продовжив висвітлювати це питання до середини ХХ століття. І.В.Рахманов вивчав методичні проблеми навчання нових західноєвропейських мов ХІХ – ХХ ст., О.О.Миролюбов проаналізував стан методики навчання іноземних мов у Росії ХХ – ХХІ ст.

Аналіз методичної літератури свідчить, що на сьогодні не узагальнений і не проаналізований досвід навчання ІМ західноукраїнськими вчителями, не розглядалися методичні засади на філософському рівні тому ця проблема вимагає системних досліджень.

Беручи до уваги викладене вище, ми ставимо за мету – проаналізувати історичні та історичні принципи як методи дослідження методики навчання іноземних мов у Західній Україні в період 1867-1939 рр.

У загальній системі методологічних знань існує кілька рівнів: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний (Е. Юдін, 1978).

Перші три рівні методології забезпечують відповідність педагогічного дослідження. Перший рівень відповідає системі цінностей сучасного суспільства, другий є ефективним шляхом розв'язання соціальних проблем, третій демонструє тенденції розвитку методичної науки. Четвертий рівень забезпечує технологічну реалізацію концептуальних засад дослідження, сформованих за допомогою перших трьох рівнів методології [8, с.130].

Виходячи з розуміння методології як системи інструментів і засобів науково-дослідницької діяльності, в дисертації враховується описова форма – опис існуючих процесів наукового пізнання, пов'язаний з виявленням закономірностей і тенденцій розвитку об'єкта дослідження, формуванням його теоретичного опису, аналізом поняттєвого апарату й методів дослідження та прескриптивною функцією (нормативною, пов'язаною з визначенням дослідницьких орієнтирів, методологічним забезпеченням дослідницької діяльності).

На філософському рівні ми спираємося на загальні принципи пізнання та категорійний апарат, методологічні функції яких виконує вся система філософського пізнання. Принципи в методологічному забезпеченні дослідження, згідно з філософським розумінням дефініції, розглядаються як першоначало, те, що лежить в основі добору сукупності вихідних позицій наукового пошуку. Принципи визначають внутрішню структурну впорядкованість наукового аналізу та конкретизують певні аспекти закладеного в дослідженні змісту. В.А.Лекторський і В.С.Швирьов підкреслюють, наприклад, що філософія є формою самоусвідомлення науки з певного боку. Філософія не претендує на те, щоб бути теоретичним наукознавством, але водночас не потрібно применшувати її ролі в дослідженні будь-якої науки і наукового пізнання, якщо мова йде про логіку наукового дослідження чи сучасну формальну математичну логіку, які в наш час вважаються спеціальними, конкретними науковими дисциплінами [5, с.14–16]. П.В.Копнін,

у свою чергу, стверджує, що логіка наукового дослідження – це не просто доповнення методу матеріалістичної діалектики, а спеціальна теоретична сфера знання, що має свій об'єкт і свої основні поняття [3, с.121]. Методологія, як ми вважаємо, на рівні філософії існує не як система визначених норм або вказівок на необхідність визначених технічних прийомів, а тільки як система основних орієнтирів.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що філософсько-методологічною основою дослідження є загальні положення теорії пізнання й дотримання основних принципів діалектики – співвідношення теорії й практики, емпіричного і теоретичного, об'єктивності, єдності історичного й логічного тощо.

Принцип співвідношення теорії й практики, емпіричного і теоретичного. Істотною ознакою емпіричного дослідження є взаємодія (безпосередня й опосередкована) суб'єкта і об'єкта, що передбачає предметно-практичну діяльність на основі таких методів, як критичний аналіз літературних джерел, вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи вчителів, ретроспективність, наукове спостереження та ін. Накопичення емпіричної інформації пов'язане зі створенням практичних ситуацій, які дозволяють виявити нові зв'язки між об'єктами, з розробкою нових методів отримання інформації. У нашій роботі емпіричні дослідження модифікуються залежно від своєрідності об'єкта науки, а результати обробляються різними методами, завдяки чому стає можливим узагальнити отриману інформацію. До таких відносимо групування, систематизацію, побудову таблиць та ін.

Обробка емпіричної інформації здійснюється в певній послідовності. Зміст емпіричного знання є результатом практичної діяльності суб'єкта, її раціонально-логічної обробки та наукового опису. За емпіричними констатаціями стоять не тільки об'єкт і методи його дослідження, а й вихідні теоретичні принципи, обґрунтування вибору об'єкта тощо.

Теоретичний рівень пізнання зі своїми особливостями, специфічними підходами, принципами, засобами, методами не заперечує емпірично здобутих фактів, спостережень, уявлень, досвіду тощо.

Емпіричний і теоретичний рівні посідають у структурі пізнання певне місце, вони взаємопов'язані, мають специфічну будову, виконують притаманні лише їм функції. Звідси випливає вимога не зводити їх один до одного й не відривати один від одного.

Можна також виокремити два методологічні орієнтири. Перший полягає в тому, що розвиток методики навчання ІМ слід розуміти як рух науково-методичної думки від емпіричного рівня до теоретичного, основними елементами якого постають поняття. Другий дозволяє розглядати опис, пояснення й передбачення як знання, що отримуються в процесі розвитку методики навчання ІМ. Виділені орієнтири дозволяють інтерпретувати розвиток методики як процес формування системи наукового знання від виникнення через становлення до цілісності, в межах якого послідовно розвиваються основні ланки об'єкта дослідження. У дослідженні тенденцій розвитку методики навчання ІМ у Західній Україні кореляція теорії й практики, емпіричного і теоретичного виступає необхідною умовою визначення соціальної актуальності предмета, критерієм оцінювання успішності в конкретних умовах навчання ІМ, організації навчального процесу впродовж досліджуваного періоду, що будуються на основі законів логіки, на вже визначених правилах, вироблених у практиці людського мислення.

Принцип об'єктивності в нашому дослідженні сприяє всебічному врахуванню тих або інших політичних чинників, історико-соціальних умов і організаційно-педагогічних явищ методики навчання ІМ, в яких вони розвивалися, адекватності підходів і засобів дослідження, що уможливають отримання істинного знання про об'єкт і запобігають суб'єктивності, однобічності та упередженості в підборі й оцінці фактів. Об'єктивність ретроспективних методичних знань передбачає, що процес їх здобуття відповідає реаль-

ній дійсності, незалежно від законів пізнання людиною. Принцип об'єктивності диктує вимоги доказовості, обґрунтування вихідних послань, визначає логіку дослідження та адекватність його висновків. У зв'язку з цим особливого значення набуває залучення всіх фактів, умов, явищ, які мають відношення до об'єкта дослідження, та їх об'єктивне тлумачення, оскільки вірогідність фактів сприяє достовірності висновків. В.І.Загвязинський підкреслює, що вимога достовірності фактів має також альтернативний характер наукового пошуку. У загальному, це означає виділити й оцінити всі можливі варіанти рішення, виявити існуючі погляди на досліджувані питання. [1, с.41]. У конкретному дослідженні попередній аналіз уможливить зосередження уваги на найбільш значущих для певних умов рішеннях. Умова ж альтернативного наукового пошуку реалізується під час аналізу поглядів і шляхів розв'язання проблеми навчання ІМ не тільки в контексті прийнятих позицій чи близьких поглядів, але й із залученням протилежних і неочікува-

них способів її розв'язання, альтернативних рішень.

Принцип єдності історичного й логічного, в якому поєднується історія об'єкта (генетичний аспект) і теорія (логічний аспект), а також перспектива його розвитку, можливі тільки з позиції певної наукової концепції, на основі уявлення про структуру та функції тих або інших елементів. Теоретичний аналіз уможливує вивчення генези (виникнення, становлення) об'єкта. Дія принципу єдності логічного й історичного під час аналізу методики навчання ІМ на західноукраїнських землях виявляється в осмисленні логіки розвитку цієї системи на основі аналізу фактів і політичних явищ у конкретно-історичних обставинах, у взаємозв'язку та взаємозумовленості, з урахуванням розстановки та політичної орієнтації соціальних, національних груп, верств, громадських організацій. Цей принцип передбачає розгляд у проведеному дослідженні ретроспективи методики навчання ІМ та її сучасного стану.

Література та джерела

1. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.И.Загвязинский, Р.Атаханов. – 3-е изд., испр. – М.: “Академия”, 2006. – 208 с.
2. Зязюн І. Цілісний методологічний підхід у педагогічному науковому дослідженні / І.Зязюн // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (24-26 жовтня 2011 року). – Хмельницький: 2011. – 405 с
3. Копнин П.В. Диалектика, логика, наука / П.В.Копнин. – М.: “Наука”, 1973. – 463 с.
4. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.В.Краевский, Е.В.Бережнова. – М.: “Академия”, 2006. – 400 с.
5. Лекторский В.А. Методологический анализ науки: философия, методология, наука / В.А.Лекторский, В.С.Швырёв. – М.: “Наука”, 1973. – 463 с.
6. Могильницький Б. Г. Междисциплинарный синтез: уроки школы Аннологов [Електронний ресурс] / Б.Г.Могильницький. – Режим доступа: <<http://kilo.tsu.ru/annals.htm>> – Загол. з екрану. – Мова рос.
7. Степин В.С. Теоретическое знание / В.С.Степин – М.: “Прогресс-Традиция”, 2000. – 744 с.
8. Хриков Є.М. Методологічні засади дослідження проблеми управління розвитком загальноосвітньої школи України в 1917 – 1930-ті рр. XX століття [Електронний ресурс] / Є. М. Хриков // Освіта Донбасу, 2011. – №1 (144). □ С.129-136. – Режим доступу: < http://www.nbuv.gov.ua/portal/socgum/osdon/2011-1_22.pdf> – Загол. з екрану. – Мова укр.
9. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности: Методологические проблемы современной науки / Э.Г.Юдин. – М.: Наука, 1978. – 391 с.

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена необходимостью переосмысления исследования истории методики обучения иностранным языкам в взаимосвязи с методологическими знаниями на философском уровне. Задача обоснования целостного ретроспективного знания и определения его места в современной методике обучения иностранным языкам обусловлено социально-практической необходимостью критического анализа историко-педагогических условий трансформации школы как определенного опыта для творческого его осмысления в ходе современной модернизации образования в нынешней социально-экономической, общественно-политической и культурологической ситуации.

Ключевые слова: методика обучения иностранным языкам, методология, принципы.

Relevance of material presented in the article has been conditioned with the need to rethink the history of the methodics of teaching foreign languages in relation to methodological knowledge on a philosophical level. The task of a single retrospective study skills knowledge and determine its place in modern methods of teaching foreign languages is caused by social and practical needs of critical analysis of historical and pedagogical condition of school as a transforming experience for creative thinking in the modernization in the current socio-economic, socio-political and cultural situation.

Key words: learning foreign languages, methodology, principles.